

DOI 10.33099/2618-1614-2020-13-4-46-52

УДК 378.1:355.232

А. М. Сиротенко,*доктор військових наук, старший дослідник,
начальник Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, генерал-лейтенант,***А. О. Вітченко,***доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
суспільних наук, Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського,***В. І. Осьодло,***доктор психологічних наук, професор, начальник
гуманітарного інституту, Національний університет
оборони України імені Івана Черняховського, полковник,***В. І. Алещенко,***доктор психологічних наук, професор, професор кафедри
морально-психологічного забезпечення, Національний
університет оборони України імені Івана Черняховського*

Розвиток військово-гуманітарної вищої освіти в Україні: від усвідомлення пріоритетності до концептуалізації

*Статтю присвячено обґрунтуванню концепції розвитку
військово-гуманітарної вищої освіти в умовах
реформування вищої військової школи, переходу
Збройних Сил України на стандарти НАТО.*

*Авторами спроектовано модель військово-гуманітарної
вищої освіти, стисло охарактеризовано її концептуальний,
цільовий, змістовий, технологічний і результативний
компоненти, єдність і взаємозумовленість яких забезпечує
набуття майбутніми військовими керівниками відповідних
світоглядних, морально-ціннісних, інтелектуальних,
емоційно-вольових, поведінково-праксеологічних якостей.
Окрему увагу приділено умовам, що впливають на якість
гуманітарної підготовки майбутніх офіцерів.*

*Ключові слова: військово-гуманітарна вища освіта,
гуманізація, гуманітаризація, гуманітаристика, Збройні
Сили України, майбутні військові керівники, вищі військові
навчальні заклади.*

© А. М. Сиротенко, А. О. Вітченко, В. І. Осьодло,
В. І. Алещенко, 2020

Успішна реалізація сучасної стратегії розвитку Збройних Сил України, підпорядкованій реформуванню української армії задля досягнення взаємосумісності з арміями країн НАТО, входження до структур колективної безпеки, багато в чому залежить від змін у свідомості та цінностях майбутніх військових керівників, їхнього налаштування на якісні зміни у військах з метою професіоналізації українського війська, підвищення морально-психологічного стану і бойової готовності частин (підрозділів), зміцнення суспільної довіри і продуктивної співпраці з усіма зацікавленими сторонами (органами влади, військово-промисловим комплексом, бізнесом, громадськими організаціями тощо). Не випадково у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р., до основних напрямів діяльності держави віднесені рішення протистояння гуманітарній агресії, розвиток української культури як основи консолідації української нації та зміцнення її ідентичності [1]. Звідси зростає значимість військово-гуманітарної вищої освіти, на яку покладається складна місія формування в офіцерів принципово нових поглядів на військову організацію, ціннісних орієнтирів, підходів до управління військами на засадах свідомого й діяльного патріотизму, ініціативного та відповідального лідерства, виваженого наставництва в інтересах особистісного і професійного становлення, соціалізації, кар'єрного зростання підлеглих. Останнє пояснює актуальність розроблення нової концепції військово-гуманітарної вищої освіти, яка ґрунтувалася б на прогностичному баченні майбутніх викликів і загроз у визначеній сфері, забезпечувала би продуману єдність цілей, змісту, результатів військово-гуманітарної підготовки офіцерів, сприяла б їх успішній соціалізації та професіоналізації в умовах неперервної освіти.

Мета статті – проаналізувати наукові погляди та підходи до організації військово-гуманітарної освіти у вищій військовій школі, обґрунтувати нагальність її концептуалізації, подальшого системного впровадження в сучасну військово-педагогічну теорію та практику.

Аналіз публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя гуманізації та гуманітаризації вищої військової освіти становлять праці В. Алещенка, В. Кременя, В. Осьодла, Ю. Приходька, В. Стасюка, В. Телелима, В. Чорного та ін. Концептуального значення для цілісного осмислення порушеної проблеми набувають дослідження О. Власюка, С. Зубченка, В. Лозового, Б. Парахонського, Г. Яворської та ін.

Відродження і примноження національної культурної спадщини, підвищення рівня освіченості громадян розглядаються авторитетними вченими як базові чинники національної безпеки України. Як наголошує О. Власюк у праці «Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики», «що більш зрілими з огляду на свою правосвідомість і самосвідомість, політичні, релігійні, морально-етичні та інші переконання є

громадяни держави, що активнішої і принциповішої позиції вони дотримуються в обстоюванні національних цінностей та інтересів, що наполегливішими є в економічній та соціально-політичній діяльності, то міцнішим є підґрунтя забезпечення національної безпеки» [2, с. 29].

У монографії Б. Парахонського та Г. Яворської «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл» запропоноване нове тлумачення поняття «сфера стратегічних інтересів країни», під яким розуміється «дія механізмів самозбереження нації і держави», що «забезпечує права кожної людини та громадянина на власну безпеку, добробут і вільний розвиток своїх творчих можливостей» [3, с. 155]. На думку авторів дослідження, найважливішого значення серед цих інтересів набуває «збереження та закріплення національної ідентичності як основи зміцнення суверенітету нації та створення механізмів самозахисту держави, збереження територіальної цілісності, а також формування міжнародного середовища, сприятливого для реалізації її інтересів у світовому просторі» [3, с. 155]. Б. Парахонський і Г. Яворська кардинально переглянули традиційні погляди на сутність, причини і характер ведення збройних конфліктів у сучасному світі, де на перший план висувається гуманітарний чинник протистояння: «Сучасна війна – це війна за когнітивний та комунікативний контроль, за владу над свідомістю людей, їхніми емоціями, мисленням, розумом і, відповідно, над їхньою поведінкою. Це боротьба за домінування певних уявлень про світ і події в соціальному й індивідуальному довкіллі та одночасне руйнування протилежних, “ворожих” ... думок. Сучасні безпекові стратегії невід’ємні від проблем інтерпретацій і розуміння реальності, тобто включають питання смислу. Маючи владу в ментальній сфері, контролюючи структуру сприйняття реальності та розуміння подій, можна опанувати й реальність, якою людина живе, а володіючи реальністю, отримати владу над її світом, включно з соціально-політичним простором, історичним часом і життєвими ресурсами» [3, с. 551].

Тенденції розвитку військово-гуманітарної освіти і науки протягом останніх десятиліть простежуються в публікаціях В. Кротикова, В. Федічева, А. Вітченка, В. Осьодла та ін. Визначаючи причини системної кризи у військовій гуманітарній сфері, автор статті «Гуманітарні проблеми воєнної безпеки держави та стан їх вирішення у Збройних Силах України» акцентував увагу на відсутності належного наукового обґрунтування очікуваних змін, «спробі калькування управлінських військових структур західних країн без урахування національних та історично притаманних особливостей українського військово-патріотичного виховання», «максимальній економії фінансових та матеріальних ресурсів за рахунок військової гуманітарної сфери» тощо [4, с. 40]. Висловлені В. Федічевим критичні зауваження набули подальшого осмислення у працях А. Вітченка, В. Осьодла, В. Кротикова.

Автори розвідки «Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних

змін» наголошують на хибності «запозичення чужих зразків», вважають пріоритетною «стратегію модернізації системи вищої військової освіти, поступового підвищення якості підготовки фахівців на основі науково обґрунтованих та узгоджених стандартів» [5, с. 45]. Окремого схвалення заслуговує погляд В. Кротикова на модернізацію гуманітарної сфери у Збройних Силах України як на діяльність, спрямовану на «створення військового середовища з високим потенціалом розвитку особистості, спроможного забезпечити поліпшення якісних показників особового складу, його здатність ефективно виконувати завдання за призначенням та підтримувати належний рівень боєготовності» [6, с. 317]. Сутність цього процесу дослідник убачає в інституційному «олюдненні» української армії, «впровадженні людиномірного алгоритму діяльності суб’єктів військового управління» [6, с. 317].

Дотепер не втратили своєї актуальності пропозиції В. Федічева щодо забезпечення системності в «розвитку гуманітарних наук військового спрямування; впровадженні новітніх технологій; запровадженні досвіду інших країн з питань реалізації людського фактору в збройних силах; розвитку системи військової гуманітарної освіти та підготовці фахівців гуманітарного профілю» [4, с. 44].

Більшість сучасних експертів сходиться на думці про недостатню увагу до гуманітарної проблематики, незадовільний рівень її відображення в основних програмних документах, пов’язаних з національною безпекою та стратегічним розвитком України. Такий стан речей призводить, за С. Зубченком, до «хибного сприйняття гуманітарної сфери як певного “непріоритетного” або “другорядного” чинника, до її невіправданого звуженого розуміння (як пов’язаної виключно з наданням гуманітарної допомоги або з питаннями міжнародного гуманітарного права)» [7]. Потребують урахування сучасні спроби скорегувати гуманітарну політику, надати їй пріоритетного значення: «Досить показово, що чимало держав після російської агресії проти України (наслідком якої стала, зокрема, протиправна анексія Криму та окупація ОРДЛО) внесли зміни до своїх програмних безпекових документів, приділивши увагу протидії гібридним загрозам у гуманітарній сфері. Україна має йти у фарватері цих тенденцій» [7].

Не менш загрозливим явищем у сучасній Україні є скорочення гуманітарного освітнього компонента, що відбувається під впливом непродуманих реформаторських перетворень. В. Лозовий переконливо доводить, що «доцільність постановки питання про викладання суспільних наук в освітній системі передусім обумовлена гібридною війною, головну роль у якій відіграє своєрідна “гуманітарна зброя”, що застосовується РФ для впливу на свідомість населення України та має на меті демонтаж української державності (руйнування ідентичності й цінностей, нав’язування культурних стандартів і картини світу)» [8]. Нагальними вважаємо пропозиції щодо відновлення викладання дисциплін гуманітарного циклу на всіх освітніх рівнях, модернізації змісту гуманітарної

освіти, підвищення якості та неперервності підготовки викладачів-гуманітаріїв. Останнє відповідає сучасним тенденціям і пріоритетам розвитку Європейського простору вищої освіти, в якому проголошено курс на підтримку університетської науки, що слугує інтересам суспільства і допомагає розв'язувати актуальні проблеми сьогодення. Не випадково в Римському комюніке, ухваленому на нещодавньому саміті міністрів освіти країн – учасниць Болонського процесу, наголошується на тому, що «соціальні, гуманітарні та креативні науки і мистецтва повинні продовжувати відігравати свою життєво важливу роль, поглиблюючи наші життя та надаючи розуміння, як діяти у світі, що змінюється, поглиблюючи наше життя і дозволяючи нам розуміти та діяти в мінливому світі» [9].

Мають рацію науковці, наголошуючи на неприпустимості нівелювання гуманітарної компоненти освітньо-професійних програм підготовки військових фахівців, її скорочення чи підміни професійно орієнтованим змістом, оскільки військово-гуманітарна освіта відіграє провідну роль у «розвитку високих моральних якостей випускника вищого військового навчального закладу як громадянина України і захисника Батьківщини» [10, с. 7]. Утім, до останнього часу не визначені концептуальні основи сучасної військово-гуманітарної вищої освіти, не відпрацьовані основні напрями, зміст, технологічні підходи до їх реалізації в системі навчання впродовж усієї службової та професійної кар'єри офіцера ЗСУ.

Майбутнє військово-гуманітарної науки, позитивне сприйняття її здобутків у військах залежить передусім від належної реакції вчених-гуманітаріїв на конструктивну критику, налагодження діалогічної комунікації з усіма зацікавленими сторонами, зокрема з громадськістю; врахування реакцій і пропозицій, що надходять із військ, від волонтерів та експертів.

Найчастіше нарікають на надмірне теоретизування військової гуманітаристики, відірваність гуманітарних досліджень від практики, брак сучасних ідей і підходів до організації кадрової роботи тощо. На думку автора публікації «Чому не спрацьовує МПЗ та військова гуманітарна наука?», «теоретичні схеми, максимально алгоритмізовані і скорочені, годяться для вузького вжитку вищого військового й політичного керівництва під час стратегічного планування. Але не для творчої й такої, що залежить від ситуації й моменту, роботи з живими людьми» [11].

Зауважимо, що предмет військової гуманітаристики є доволі широким і складним, охоплює величезний комплекс проблем, пов'язаних зі світоглядом, свідомістю та самосвідомістю, мисленням, морально-етичною і ціннісною сферою, громадянською позицією, політичною та гендерною культурою військовослужбовців, особливостями міжособистісних взаємовідносин у військовому колективі тощо. На відміну від точних наук військова гуманітаристика не оперує аксіомами, формулами чи алгоритмами виконавських рішень (дій), оскільки зорієнтована на людину, обґрунтовує та розробляє ймовірнісні моделі її соціалізації та професіоналізації в змінних соціокультур-

них умовах. Успішність цих процесів зумовлена єдністю багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, а тому військова гуманітаристика спроможна лише пропонувати прогностичне бачення шляхів і способів подолання наявних гуманітарних проблем у військовому середовищі. Останнє, у свою чергу, потребує її концептуалізації, визначення й розроблення провідних ідей, поглядів, підходів щодо гуманітаризації сучасної української армії в контексті євроатлантичної інтеграції України.

Виклад основного змісту. Масштабна військова агресія Російської Федерації проти України, під час якої ворог за допомогою гібридних технологій прагне дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в країні, дискредитувати українську армію та знівелювати суспільну довіру до неї, викликати невдоволення євроінтеграційним курсом і спричинити тотальну ревізію попередніх змін у державі, спричинила нагальність зміцнення державницької позиції військових керівників усіх рівнів, підвищення позитивного морального духу офіцерів, їхнього особистого переконання в майбутній перемозі над агресором. Таким чином, потребує наукового обґрунтування та розроблення концептуальна модель військово-гуманітарної вищої освіти, що відповідатиме актуальним вимогам до гуманітарної підготовки військових керівників, забезпечуватиме цілісність та узгодженість їхньої світоглядної позиції, морально-ціннісних орієнтирів, професійних принципів і пріоритетів розвитку з практичними рішеннями, діями і вчинками на керівних посадах у частинах (військах), в органах військового управління.

В обґрунтуванні авторської моделі ми спиралися на аналіз сучасних тенденцій розвитку українського суспільства, які позначаються на морально-психологічному стані ЗСУ, характері та спрямованості освітньо-виховного процесу у вищій військовій школі. До найбільш загрозливих тенденцій належать національно-культурна дезорієнтація, духовна ерозія, морально-етичний релятивізм, надмірна прагматизація міжособистісних відносин, інтелектуальна деградація, маргіналізація окремих верств населення в депресивних регіонах, де бракує україномовного інформаційного простору, поширюється антиукраїнська пропаганда, підтримуються сепаратистські та екстремістські настрої, нав'язуються шовіністичні ідеї щодо великих і малих народів, імперської величчч та могутності метрополій, інтернаціоналізму, гегемонії «руського світу» на пострадянському просторі тощо.

Ми виокремили низку актуальних гуманітарних проблем, що уповільнюють консолідацію української нації, негативно позначаються на всіх сферах життєдіяльності держави й суспільства, зокрема на військово-патріотичному вихованні майбутніх захисників України. Передусім потребують підвищеної уваги низький рівень національної свідомості та самосвідомості, недостатня ментальна ідентичність і схильність до її розмивання, брак громадянської та правової культури, історичної пам'яті, комунікативної універсальності, що передбачає органічне поєднання різних форм, способів і засобів

комунікації (словесних, невербальних, іншомовних, інтерактивних, цифрових). Посилають негативний контекст наявній *суперечності* в сучасному військово-професійному, освітньо-виховному середовищі ВВНЗ:

- потреба в підготовлених до успішного виконання завдань за призначенням офіцерах-лідерах, зростання вимог до особистісних, професійних якостей майбутніх військових керівників, провідників якісних змін у ЗСУ за стандартами НАТО – і збереження застарілого декларативно-популістського підходу до мотивації курсантів, слухачів, ад'юнктів ВВНЗ щодо побудови власної військово-професійної кар'єри, низького соціального статусу військовослужбовців;

- утвердження євроатлантичного вектора розвитку ЗСУ, переорієнтація вищої військової школи на стандарти НАТО в підготовці компетентних військових керівників з новим демократичним світоглядом, гуманістичним мисленням, європейськими цінностями – і брак відповідних умов, механізмів для формування очікуваних змін в особистісному і професійному становленні майбутніх офіцерів, не виправдане поєднання принципово нових цілей, очікуваних результатів із застарілими підходами до їх практичної реалізації;

- оновлення змісту вищої освіти, приведення його у відповідність до сучасних вимог, пріоритетів розвитку ЗСУ – та абсолютизація професійно орієнтованого, фундаментального контенту освітніх програм підготовки майбутніх військових фахівців, нівелювання цільової спрямованості гуманітарних дисциплін до загальноосвітньої функції, їх підпорядкування усуненню недоліків за попереднім освітнім рівнем і досягненню елементарних завдань (здатності спілкуватися державною та іноземною мовами, працювати в команді, володіти вміннями застосовувати здобуті знання на практиці тощо);

- визнання необхідності системного підходу до гуманітарної підготовки майбутніх офіцерів для ЗСУ – і брак науково обґрунтованої, цілісної системи військово-гуманітарної освіти у вищій військовій школі.

У моделі військово-гуманітарної вищої освіти як спроектованого за допомогою системи дослідницьких методів (прогнозування, абстрагування, ідеалізація, моделювання тощо) цілісного процесу виокремили такі ієрархічно побудовані структурні компоненти:

1. *Концептуальний* – провідні ідеї, принципи і підходи до формування військово-гуманітарного простору в сучасній вищій військовій школі.

2. *Цільовий* – мета і завдання військово-гуманітарної вищої освіти.

3. *Змістовий* – напрями, теоретико-методологічні основи, змістові лінії військово-гуманітарної вищої освіти.

4. *Технологічний* – пріоритетні технології викладання гуманітарних наук, ефективні прийоми, форми і засоби військово-гуманітарної підготовки у ВВНЗ.

5. *Результативний* – прогнозовані інтегральні результати військово-гуманітарної підготовки майбутніх військових керівників.

Єдність і взаємообумовленість визначених компонентів забезпечує функціональність запропонованої авторської моделі, її відтворюваність у сукупності послідовних освітньо-виховних заходів, процедур і дій, спрямованих на набуття курсантами, слухачами, ад'юнктами ВВНЗ вагомих світоглядних, морально-ціннісних, інтелектуальних, емоційно-вольових, поведінково-праксеологічних якостей:

- активної життєвої та громадянської позиції;
- самокритичності й відкритості до полеміки;
- плюралістичності;
- емпатійності;
- інноваційності та ініціативності;
- креативності;
- лідерства;
- принциповості, чесності, товариськості;
- гнучкості, комунікабельності, інтерактивності в побудові міжособистісних відносин і комунікації;
- відповідальності й вимогливості;
- законслухняності, нульової толерантності до протиправних антигуманних дій (жорстокості й насильства, нерівності, дискримінації, дискредитації тощо);
- освіченості й вихованості;
- інтелігентності.

Для цілеспрямованого формування перелічених якостей ми визначили шість напрямів військово-гуманітарних студій, до кожного з яких увійшли комплексні завдання, теоретико-методологічна основа, концепти, підходи, змістові лінії. Ми досягли технологізації загальної мети шляхом її конкретизації в завданнях за такими напрямиами:

I. *Філософсько-методологічний напрям* передбачає формування людиноцентричного філософського світогляду, прихильності до гуманістичних ідеалів і цінностей, свідомого й відповідального ставлення до вироблення власної життєвої, громадянської, службово-професійної позиції; розвиток аналітизму, критичного мислення, рефлексивності, ґрунтовності, цілісності й концептуальності у вивченні актуальної військово-гуманітарної проблематики.

II. *Освітньо-виховний напрям* має забезпечити формування гуманістичного мислення офіцера-вихователя, доброчесності, готовності до інтерактивної комунікації, неперервної самоосвіти й саморозвитку, управління військово-педагогічним процесом на найкращих традиціях козацької педагогіки, європейського гуманізму, педагогіки співробітництва і добра; служіння ідеалам педагогічного наставництва та просвітництва (людяності, тактовності, доброзичливості, віри в людину та її здатність до вдосконалення, відданості справі навчання й виховання захисників України), визначення освітньо-виховних цілей, змісту і технологій освітньо-професійної підготовки військовослужбовців, набуття ними свідомої та відповідальної особистісної, громадянської, службово-професійної позиції на засадах компетентнісного підходу.

III. *Психологічний напрям* спрямований на формування готовності майбутнього військового керівника до проектування лідерської позиції (власної, особового складу), професійно-психологічного діагностування підлеглих, налагодження сприятливого мікроклімату у військовому колективі, розв'язання конфліктів і надання морально-психологічної допомоги військово-службовцям, які зазнали психологічної травми під час виконання завдань за призначенням.

IV. *Нормативно-правовий напрям* підпорядкований формуванню правової свідомості і правової культури офіцера, готовності ухвалювати управлінські рішення, виконувати завдання за призначенням з дотриманням вітчизняного законодавства, норм міжнародного гуманітарного права.

V. *Соціально-просвітницький напрям* має на меті формування демократичного світогляду майбутнього військового керівника, цілісного розуміння ним сучасних соціальних, політичних тенденцій і закономірностей розвитку українського суспільства, механізмів і процедур налагодження військово-цивільного співробітництва, готовності до просвітницької роботи, соціального партнерства, інституційної кооперації у військово-гуманітарній сфері.

VI. *Науково-дослідницький напрям* присвячений формуванню евристичного науково-гуманістичного світогляду, критичного та інноваційного мислення офіцера, особистісної готовності виявляти гуманітарні проблеми, діагностувати їхні причини, розробляти науково обгрунтовані пропозиції, системні рішення, пов'язані з вирішенням наявних суперечностей, проблем, потенційних викликів і загроз у військово-гуманітарній сфері.

В обгрунтуванні змісту військово-гуманітарної вищої освіти ми керувалися, з одного боку, її спрямованістю на реалізацію конкретизованих за основними напрямками завдань, з другого – враховували автономний статус військових вишів. Саме тому замість конкретних дисциплін ми запропонували змістові лінії, в яких відобразили провідні положення сучасної гуманітаристики. Наприклад, з метою цілеспрямованого формування майбутнього керівника військово-педагогічним процесом у частині (підрозділі), системного опанування курсантами, слухачами, ад'юнктами теорії та практики освітньо-професійної підготовки військовослужбовців виокремили дев'ять змістових ліній (табл. 1).

Спираючись на системний, прогностичний, функціонально-діяльнісний, компетентнісний підходи до проектування результатів навчання у вищій військовій школі, ми виокремили три групи компетентностей як інтегральних новоутворень курсантів, слухачів, ад'юнктів за основними етапами здобуття військово-гуманітарної вищої освіти (табл. 2).

Оскільки військово-гуманітарний компонент міститься в усіх освітніх програмах, за якими здійснюється підготовка військових керівників, то її ефективність

Таблиця 1

Змістові лінії за освітньо-виховним напрямом військово-гуманітарної підготовки у ВВНЗ

№ з/п	Змістові лінії	Основні положення
1.	Теоретико-методологічна	Філософські, загальнонаукові, педагогічні теорії, концепції, вчення, що визначають сучасні погляди та підходи до соціалізації, професіоналізації дорослої людини
2.	Діагностично-прогностична	Методики діагностування особистісних і професійних якостей воїнів-професіоналів, методи прогнозування придатності військово-службовців до виконання завдань за призначенням
3.	Проектувально-технологічна	Проектування цілісного військово-педагогічного процесу, добір ефективних технологій навчання, конструювання методів, прийомів, форм і засобів виховного впливу на військово-службовців з урахуванням їхніх вікових, гендерних, індивідуальних особливостей, досягнень, перспектив кар'єрного зростання
4.	Інтерактивно-комунікативна	Методи, форми і засоби управління освітньо-професійною та міжособистісною комунікацією військовослужбовців, налагодження інтерактивного мовного (іншомовного) середовища у військовій частині (підрозділі), створення сприятливих умов для військово-цивільного діалогу
5.	Контрольно-корегувальна	Традиційні й сучасні технології (методи, прийоми, види, форми, засоби) контролю особистих досягнень підлеглих у бойовій підготовці, налагодження корекційної роботи з особовим складом, окремими військовослужбовцями під час індивідуальних занять, тренувань, самопідготовки
6.	Консультативно-наставницька	Організація консультацій суб'єктам військово-педагогічного процесу із залученням досвідчених інструкторів, наставництво над молодими офіцерами, сержантами
7.	Соціально-виховна	Шляхи і способи налагодження конструктивної міжособистісної комунікації, партнерських відносин у військовому колективі, створення сприятливих умов для розвитку лідерського потенціалу підлеглих, виховання патріотизму, відповідального й сумлінного ставлення до виконання конституційного обов'язку
8.	Просвітницька	Пропагування передових ідей щодо військово-цивільного співробітництва, гендерної рівності, гуманізації та гуманітаризації військово-професійного середовища; поширення демократичних ідеалів і цінностей, утвердження прихильності до євроатлантичної стратегії розвитку ЗСУ
9.	Самоосвітня	Наукова організація самоосвітньої підготовки, планування власної навчально-пізнавальної діяльності, вибір раціональних прийомів опрацювання інформаційних джерел тощо

Таблиця 2

**Підсумкові інтегральні результати здобуття
військово-гуманітарної освіти у ВВНЗ**

Етапи	Групи компетентностей	Компетентності
Базовий	Загальні (базові, ключові):	
	I. Особистісні	Світоглядна, морально-ціннісна, функціонально-поведінкова, культуротворча
	II. Соціальні	Громадянська, лідерська
	III. Інструментальні	Комунікативна, пізнавальна, самоосвітня, дослідницька
Професійний (спеціальність)	Професійні	Управлінська, психологічна, педагогічна, гуманітарно-правова тощо
Фаховий (спеціалізація)	Фахові	Наставницька, тренерська, діагностична тощо

доцільно визначати на заключному етапі навчання курсантів, слухачів, ад'юнктів у ВВНЗ шляхом перевірки особистої готовності до виконання таких функцій на первинних посадах:

1) сприяння активному особистісному, професійному і кар'єрному розвитку підлеглих, прояву ними лідерських якостей;

2) зміцнення прихильності військовослужбовців до демократичних принципів життєдіяльності, стимулювання їхнього прагнення до професійного самовдосконалення як успішних громадян, захисників України;

3) вільне орієнтування в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, успішне подолання інформаційних бар'єрів і негативних впливів, кваліфіковане розпізнавання різноманітних інформаційних викликів і загроз (фейки, провокації, диверсії тощо);

4) ефективне налагодження міжособистісної комунікації в частині (підрозділі), створення сприятливого морально-психологічного мікроклімату у військовому колективі;

5) проведення періодичного психологічного діагностування військовослужбовців, надання їм у разі потреби кваліфікованої допомоги;

6) пропагування демократичних цінностей і свобод на основі переконання, демонстрування власними прикладами прихильності гуманістичним ідеалам;

7) виховання в підлеглих україноцентризму, самоповаги і гордості за належність до української нації, прагнення боронити і примножувати вітчизняні здобутки в гуманітарній сфері, на шляху до євроінтеграції та прискореного цивілізаційного поступу України.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На підставі проведеного дослідження виявили недосконалість чинної системи військово-гуманітарної вищої освіти, довели нагальність її оновлення з урахуванням наявних викликів і загроз, пріоритетів розвитку

ЗСУ на шляху євроосвітньої та євроатлантичної інтеграції нашої країни. Концептуалізація порушеної проблеми передбачає впровадження спроектованої авторської моделі, побудованої на основі взаємообумовлених і логічно пов'язаних компонентів: концептуального (провідні ідеї, принципи і підходи), цільового (мета і завдання), змістового (напрями, теоретико-методологічні основи, змістові лінії), технологічного (технології, прийоми, форми, засоби), результативного (інтегральні результати військово-гуманітарної підготовки). Якість військово-гуманітарної вищої освіти залежить від дотримання низки умов, серед яких важливого значення набувають періодичне оновлення всіх компонентів освітнього процесу; врахування вікових, гендерних особливостей здобувачів, їхніх індивідуальних освітніх інтересів і потреб, перспектив особистісного становлення, неперервної професіоналізації та кар'єрного зростання; суб'єкт-суб'єктний характер взаємовідносин між учасниками навчання; наявність відкритого академічного середовища для вільного обміну думками з військово-гуманітарних проблем, їх дискусійного обговорення; реалізація права на індивідуальну траєкторію навчання в процесі вивчення вибіркових гуманітарних дисциплін; заохочення обґрунтованих ініціатив, інноваційних пропозицій усіх суб'єктів; наявність здорової та чесної конкуренції, змагальності в академічному середовищі ВВНЗ, належна зовнішня мотивація та стимулювання наукових пошуків у військово-гуманітарній сфері.

Оскільки ефективність військово-гуманітарної вищої освіти багато в чому залежить від якості професійно-психологічного відбору на навчання, селекції здобувачів, стимулювання їхніх лідерських амбіцій, створення конкурентного середовища у військовому колективі, сприяння кар'єрному зростанню військовослужбовців, то перспективу подальшого розроблення досліджуваної проблеми вбачаємо в розкритті технологічних підходів до практичної реалізації виокремлених чинників, наповнення освітніх програм актуальним військово-гуманітарним контентом.

Перелік літератури

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

2. *Власюк О. С.* Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці / О. С. Власюк. – К. : НІСД, 2016. – 528 с.

3. *Парахонський Б. О.* Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2019. – 560 с.

4. *Федічев В. М.* Гуманітарні проблеми воєнної безпеки держави та стан їх вирішення у Збройних Силах України / В. М. Федічев // Наука і оборона. – 2009. – № 4. – С. 39–44.

5. *Вітченко А. О.* Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін

[Електронний ресурс] / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло // Наука і оборона. – 2019. – № 2. – С. 44–50. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-7-2-44-50>.

6. Кротиков В. П. Гуманітарна політика у Збройних Силах України: на порядку денному модернізація / В. П. Кротиков // Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – № 2 (27). – С. 316–321.

7. Зубченко С. О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України [Електронний ресурс]: аналітична записка. Серія «Гуманітарний розвиток». – 2019. – № 3 / С. О. Зубченко; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-zubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf>.

8. Лозовий В. С. Суспільні науки в контексті модернізації освітньої системи в Україні [Електронний ресурс]: аналітична записка / В. С. Лозовий; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим

доступу : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/suspilni-nauki-v-konteksti-modernizacii-osvitnoi-sistemi-v>.

9. Rome Ministerial Communiqué 19 November 2020 [Електронний ресурс] / ЕНЕА. – Режим доступу : http://eha.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.

10. Алещенко В. І. Гуманітарна освіта й військова справа в сучасному науковому дискурсі [Електронний ресурс] / В. І. Алещенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2019. – № 2 (42). – С. 5-11. – Режим доступу : <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2019.0.5-11>.

11. Радченко Ю. Чому не спрацьовує МПЗ та військова гуманітарна наука? / Ю. Радченко; Хвиля. – Режим доступу : <https://analytics.hvylya.net/215401-chomu-ne-spracovuye-mpz-ta-viyskova-gumanitarna-nauka>.